

LUDOVIT HOLOTÍK

Z MEDZINÁRODNÉHO KONGRESU HISTORICKÝCH VIED V RÍME

V dňoch 4.—11. septembra 1955 konal sa v Ríme X. medzinárodný kongres historických vied. Kongres usporiadal Medzinárodný výbor historických vied, ktorý je členom Unesco.

Na kongrese sa zúčastnilo okolo 2000 historikov a zúčastencov o historiografiu z viac ako 30 štátov. Zo štátov so starou a veľkou kultúrou nebola zastúpená iba Čína a India.

Historici z kapitalistických krajín boli zastúpení veľmi početnými delegáciami (napr. z Anglicka 207, z Francúzska 380, zo západného Nemecka 158, z Talianska 356, z USA 100). Početne zastúpené boli aj menšie kapitalistické štáty, ako Rakúsko, Holandsko, Belgicko, Švédsko, Dánsko, z ktorých každá delegácia mala okolo 40—60 členov.

Historici z krajín tábora mieru boli na kongrese zastúpení delegáciou sovietskych historikov (32 členov — vedúca delegácie bola A. Pankratovová), ľudovodemokratickým Poľskom 10 členov, delegáciou historikov Československa (J. Macek, riaditeľ HÚ ČSAV, prof. O. Říha, F. Graus, P. Oliva, HÚ ČSAV a L. Holotík, HÚ SAV), delegácie Rumunska a Maďarska mali po 5 členoch a NDR 9 členov; delegácia bulharská, ktorá sa zúčastnila ako pozorovateľ, mala na kongrese iba 2 členov.

Ešte pred otvorením kongresu, 2. IX. 1955, konalo sa Valné zhromaždenie Medzinárodného výboru historických vied. SSSR sa nezúčastňoval jeho činnosti od roku 1933. Do roku 1954 nebol členom tohto združenia ani jeden ľudovodemokratický štát. Československo pristúpilo za člena až roku 1955. Delegátmi na valnom zhromaždení za Československo boli J. Macek a L. Holotík.

Už z tejto skutočnosti vyplýva, že Medzinárodný výbor majú v rukách buržoázni historici a keďže až do rímskeho kongresu bol prezidentom tejto organizácie Francúz prof. Fawtier a generálnym sekretárom M. François, hlavné slovo mali v nej Francúzi. Za nového predsedu bol zvolený taliansky historik prof. Chabod.

Na valnom zhromaždení sa okrem bežných otázok prerokovala otázka usporiadania budúceho kongresu. Ako miesto budúceho kongresu roku 1960 bol najprv navrhnutý Stockholm a Moskva bola navrhnutá za miesto najbližšej pracovnej schôdzky Medzinárodného výboru historických vied, ktorá sa uskutoční roku 1957. Vedúca sovietskej delegácie A. Pankratovová bola zvolená do predsedníctva ako jediný delegát z krajín tábora mieru. Súčasne sa uznala ruština za ďalšiu rokovaciu reč budúceho kongresu. Na rímskom kongrese boli rokovacími rečami francúzština (predovšetkým), nemčina, angličtina, taliančina a španielčina.

Sám kongres bol otvorený veľmi slávnostne. Konal sa pod patronátom talianskeho prezidenta Gronchiho, ktorý však na kongres nielenže neprišiel, ale vyhol sa

aj tomu, aby prijal niektorú z delegácií. Na kongrese prehovoril za vládu minister školstva, pravicový sociálny demokrat, ktorý hovoril o večnej „slobode“ a večnej „pravde“. Charakteristická pre priebeh celého kongresu bola i otváracia reč prezidenta X. kongresu, talianskeho historika Ferrabiniho. Vo svojom prejave, ktorý nazval „historikova sloboda“, hovoril o historiografii ako nadtriednom jave a požadoval od historika, aby neslúžil žiadnym iným záujmom ako „pravde“ a v žiadnom prípade politickej propagande. Referáty, zprávy a diskusné príspevky buržoáznych historikov zo všetkých krajín, pravda, ukázali, že ich „slobodná“ práca objektívne slúži snahám o zachovanie kapitalistického spoločenského poriadku.

Program kongresu prebiehal v piatich sekciiach a vo zvláštnych komisiách. Treba ešte spomenúť, že Medzinárodný výbor historických vied má viac komisií, ktoré majú za úlohu venovať sa rozličným špeciálnym otázkam histórie. K najväčším komisiám patrí komisia pre sociálne dejiny, slavistiku, dejiny diplomacie ap. Komisia pre slavistiku venovala sa, pravda, viac otázkam jazykovedným. Predsedom tejto komisie je francúzsky slavista Mazon.

Jednotlivé sekcie kongresu sa zameriavali na tieto špeciálne oblasti historickej vedy: 1. pomocné vedy historické, 2. dejiny najstaršie (predovšetkým starého Grécka a Ríma), 3. dejiny stredoveku (VI. stor.—XV. stor.), 4. dejiny novoveku (XVI.—XVIII. stor.), 5. najnovšie dejiny (XVIII.—XX. stor.), 6. otázky metodologické. Účastníkom kongresu boli predložené hotové, vypracované a vytlačené referáty a zprávy v siedmich zväzkoch. Na kongrese sa referáty už neprednášali, ale sa k nim iba diskutovalo. Diskusná lehota nemala presahovať 10 minút.

Vlastná pracovná náplň kongresu bola určená referátmi a zpravami, ktoré boli už pred otvorením kongresu rozdane všetkým účastníkom. Referáty a zprávy pre kongres vybral Medzinárodný výbor historických vied na základe návrhov jednotlivých národných výborov už pred dvoma rokmi a definitívne na svojom zasadnutí v Lausanne roku 1954. Podľa slov Fawtieria boli vybrané tie referáty a zprávy, ktoré „sa zdali zaujímať historikov vzhľadom na terajšie tendencie historickej práce.“

Vcelku však možno povedať, že náplň kongresu ešte stále odrážala stav historickej vedy skôr v kapitalistických krajinách ako v celosvetovom meradle.

Sovietski historici mali možnosť predniesť iba jeden referát (A. L. Sidorova, *Hlavné problémy a niektoré výsledky sovietskej historickej vedy*) a niekoľko zprávy (A. Pankratovová, *Problém historizmu a prítomnosť*, E. Kosminskij, *Základné problémy západoeurópskeho feudalizmu v sovietskom historickom bádani*, A. Arcichovskij, *Nové objavy v Novgorode*). Aj poľski historici mohli predniesť iba jeden referát (B. Leśnodorski, *Historiografia v Poľsku v rokoch 1945—1955*) a zprávy (K. Tymieniecki, A. Giesztor, *Pôvod poľskej spoločnosti a štátu*, S. Kieniewicz, *Agrárna otázka a boj za národné oslobodenie v Poľsku a Taliansku v období „Jari národov“*.) Maďarski historici mali možnosť predniesť iba zprávu o vývoji maďarskej historiografie za posledných desať rokov. Československi historici nemali možnosť na kongrese vystúpiť ani s referátom ba ani so zpravou.

Skutočnosť, že historici z krajín tábora mieru mali možnosť predniesť iba veľmi obmedzený počet referátov a zprávy, ktoré v žiadnom prípade nezodpovedali významu historickej vedy v SSSR a v ľudovodemokratických krajinách, bola čiastočne korigovaná tým, že sovietski, poľski, maďarski, rumunski i československi historici predložili účastníkom kongresu vlastné rozmnožené referáty, zaoberajúce sa problémami svetových i národných dejín. Československi historici predložili tieto referáty: O. Řiha, *Rozvoj československej historiografie v posledných rokoch*, P. Oliva,

Grécka národnosť, F. Graus, *Kríza feudalizmu v XIV. stor.*, J. Macek, *Medzinárodný ohlas husitského hnutia*, E. Holotík, *Vznik Československej republiky roku 1918*. Tieto boli rozdane medzi účastníkmi kongresu. Bol záujem aj o výstavku československej historickej literatúry, ktorá obsahovala asi 70 publikácií. Na kongrese bola usporiadaná výstavka historickej literatúry takmer z celej svetovej produkcie. Najmohutnejším dojomom pôsobila výstavka sovietskej historickej literatúry.

Účastníkom kongresu bolo predložených okolo 150 referátov a správ. Tento počet prirodzene umožňoval zoznámiť sa bližšie so základnými tendenciami v historickej vede v štátoch kapitalistických a čiastočne i v krajinách tábora mieru, aj keď tieto boli zastúpené malými delegáciami. Pracovná náplň kongresu, daná referátmi a správami, svedčila o veľmi pozoruhodnom fakte. Ich značná časť sa zaoberala rozličnými problémami hospodárskych a sociálnych dejín. Na druhej strane veľká časť referátov sa zaoberala otázkami, ktorých význam dnes mimoriadne klesol, ako napr. otázkami križiackych výprav ap.

Úvodom k pracovnej náplni kongresu mali byť referáty hodnotiace vývoj historiografie za posledných päť rokov, resp. za desať rokov, a to referát A. Momigliano, *O terajšom stave bádania v starovekých dejinách*, F. Vercauteren, *Všeobecná správa o prácach zo stredovekých dejín, vykonaných od roku 1945 do roku 1954*, G. Ritter, *Výsledky, problémy a úlohy medzinárodnej historiografie v novovekých dejinách* (XVI.—XVIII. stor.) — v Ritterovom referáte je vsunutá správa Georga von Raucha, *Obdobie 1500—1815 v súčasnej ruskej historiografii*. Vývoj historiografie najnovších dejín v kapitalistických krajinách zhodnotil P. Renouvin v referáte *Terajšia orientácia prác z najnovších dejín*.

Predmetom rokovania metodologickej sekcie stali sa otázky súčasného historizmu, otázka hraníc v dejinách, vzťah histórie k spoločenským vedám, vývoj stavovského zriadenia a iné. Pre priebeh kongresu je, pravda, charakteristické, že veľký záujem v metodologickej sekcii sa sústredil na referát A. Sidorova, riaditeľa Historického ústavu Akadémie vied SSSR. Vo vývoji treba vidieť veľký záujem o výsledky sovietskej vedy, ktorý vládne vo vedeckých kruhoch na celom svete. Sidorovov referát bol významnou udalosťou kongresu. Diskusia k tomuto referátu odzrkadľovala veľmi jasne boj medzi marxistickou a buržoáznou historiografiou, ktorý prebiehal na kongrese. V metodologickej sekcii sa prirodzene najviac odzrkadľoval boj medzi materializmom a idealizmom, medzi marxistickou historiografiou na jednej strane a buržoáznou historiografiou, ktorá, pravda, netvorí jednoliaty celok, na strane druhej.

Boj medzi marxistickou historiografiou a buržoáznou historiografiou odohrával sa nielen v metodologickej sekcii, ale aj vo všetkých ostatných. V sekcii starovekých dejín zaoberala sa diskusia najmä otázkou vzniku gréckej otázky (za československú delegáciu vystúpil tu s. Oliva), ďalej problémom helenizmu a helenistickej monarchie, chronológiou starovekých dejín Predného východu a otázkou vzniku talianskej národnosti. V sekcii pre stredoveké dejiny sústredovala sa pozornosť najmä na rozličné ľudové náboženské hnutia v VIII.—XV. stor. a pri tejto príležitosti hovoril anglický profesor Betts aj o husitskom hnutí. Na jeho prílišné zdôrazňovanie náboženských prvkov, ako aj na niektoré jeho faktické chyby odpovedal v diskusii J. Macek. Nemenší záujem v tejto sekcii sa sústredil na otázky rozvoja výroby a obchodu v XII.—XV. stor. (pri tejto príležitosti vystúpil v diskusii československý delegát F. Graus) a problémy nevoľníctva, najmä v západnej Európe (Francúzsko, Belgicko a Taliansko).

Ďalšie referáty v tejto sekcii zaoberali sa vývojom stykov medzi Západom a Východom do XI. stor., vývojom ideí krížových výprav.

Na otázky poľnohospodárstva a priemyselnej výroby a obchodu sústreďoval sa záujem aj v sekcii pre dejiny novoveku. V tejto sekcii sa dlho diskutovalo aj o probléme absolútnej monarchie, ideách cirkvi v XVI. a XVII. stor. a o periodizácii talianskeho obrodenia.

V sekcii najnovších dejín hovorili o najrôznorodejších problémoch, počínajúc otázkami štúdia dejín buržoázie, problémoch Atlantiku v XVIII.—XX. stor., sociálnych problémoch XIX. stor. až po moderné dejiny arabských štátov a o vplyve modernej západnej vedy a techniky v Japonsku a Číne.

Československých dejín sa týkal iba referát talianskeho historika prof. Toscano o diplomatickej predohre druhej svetovej vojny. Toscano sa snažil dokazovať, že za vznik druhej svetovej vojny sú zodpovedné všetky štáty (teda aj SSSR). V súvislosti s výkladom mníchovských udalostí dotkol sa otázky prípadnej pomoci Sovietskeho sväzu Československu a tvrdil, že SSSR nemal v úmysle dodržať zmluvu o vzájomnej pomoci s Československom, ktorú uzavrel roku 1935. Toscanovi odpovedal za československú delegáciu L. Holotík, ktorý uviedol niektoré argumenty, vyvracajúce nepodložené tvrdenie Toscanovo, a súčasne odmietol Toscanovo ohováranie českého a slovenského ľudu, že vlastne po celý čas vojny kolaboroval náš ľud s Hitlerom. Toscanov referát založený zdanlivo na „prísnych“ pravidlách „objektívneho“ bádania ukázal, že „sloboda“ historika vedie v kapitalistických štátoch k takej zločineckej činnosti, akou bola agresívna politika nemeckého militarizmu.

Toto poznanie potvrdzoval aj referát francúzskeho historika Godechota a Američana Palmera o problematike Atlantického oceánu v XVIII.—XX. stor., v ktorom sa autori snažili zdôvodniť historickým výkladom Atlantický pakt. Referenti hovorili o akejsi novej „atlantickej civilizácii“, ktorá vraj zodpovedá tomu, čo kedysi existovalo pod pojmom „stredozemská civilizácia“, a ktorá je vraj spoločná západoeurópskym národom a národom Severnej Ameriky. Veľký dôraz kládli na rozdiely, ktoré vraj existujú medzi „atlantickou civilizáciou“ a medzi krajinami východnej Európy. Je jasné, že Francúz Godechot a Američan Palmer chceli podporiť propagačnú kampan, ktorá sa vedie v imperialistických štátoch o vyspelej západnej kultúre a zaostalom „východe“ a súčasne aj zdôvodniť právo nositeľov „atlantickej civilizácie“ na svetovládnu.

Z buržoázných politických tendencií, ktoré sa na zjazde prejavovali, možno ešte uviesť niektoré momenty spomínaného už referátu talianskeho historika Toscano. V tomto referáte prejavuje sa nespokojnosť s mierovými zmluvami, ktoré boli výsledkom druhej svetovej vojny, a možno celkom jasne zbrať, že Toscanove názory majú hlbšie korene, že súvisia s narastajúcimi náladami širších vrstiev v porazených štátoch, a to nielen v Taliansku, ale aj v Nemecku. V Taliansku a v Nemecku začína sa postupne rodíť revizionizmus, podobný revizionizmu po prvej svetovej vojne, ktorý žiadal zrušenie Versaillskej zmluvy.

Vcelku sa však neofašistické názory na kongrese viditeľnejšie ešte neprejavovali. Boli to zväčša rôzne narážky, zamerané proti pokrokovým silám (proti komunistickému hnutiu a SSSR), ktoré sa halili často do náboženského rúcha. Najreakčnejšie vystupovali niektorí západonemeckí historici, časť amerických a švajčiarskych historikov. (Francúzi a Angličania sa chovali liberálnejšie. Medzi Talianmi boli značné rozdiely.) Možno však povedať, že panujúcim stanoviskom buržoázných historikov bol buržoázný liberalizmus, ktorý sa inak snažili niektorí historici obhajovať aj v osobitných referátoch.

Veľmi aktívne vystupovali na kongrese cirkevní historici. Vatikán videl v kongrese zrejme príležitosť pôsobiť ideologicky jednak na časť účastníkov a ich pro-

stredníctvom aj ďalej. Katolícka cirkev vôbec venuje histórii veľkú pozornosť a využíva ju na skresľovanie najmä obdobia feudalizmu. Na niektorých diskusiách prejavila sa početná prevaha historikov z radov cirkevných historikov. Tým si možno vysvetliť aj fakt, že pápež Pius XII. prijal asi 200 účastníkov kongresu na osobitnej audiencii 7. sept. a predniesol im asi polhodinový prejav. Prítomnosť historikov využil jednak na to, aby sa pokúsil vyvrátiť, že katolícka cirkev má k historiografii negatívny vzťah, zdôrazňuje pritom, že vraj sama katolícka cirkev je „historickým faktom.“ Súčasne sa však snažil rozviesť myšlienku, že cirkev má dvojakú tvár — jednu večnú nemennú a druhú svetskú, determinovanú vývojom ľudskej spoločnosti a v dôsledku toho tiež stále sa meniacu. Cirkev sa vraj stará, aby s týmito vonkajšími činiteľmi, napr. štátom, žila vo väzobnej zhode. Pápež tiež naznačoval, že cirkev — ako historický jav — sa vie podľa potreby prispôbovať sociálnym a politickým zmenám.

Spomenuli sme už, že časť kongresových referátov a správ zaoberala sa hospodárskymi a sociálnymi dejinami. Štúdie buržoáznych historikov z oblasti hospodárskych a spoločenských dejín nemajú, pravda, ešte mnoho spoločného s marxistickou historiografiou, iba hádam to, že marxistická historiografia kladie hlavný dôraz na štúdium hospodárskych a sociálnych dejín. Práce buržoáznych historikov o buržoáznych a sociálnych dejinách vyznačujú sa tým, že sa v nich nerieši otázka dialektického vzťahu medzi základňou a nadstavbou, že sa v nich do dôsledkov neukazuje triedny boj a jeho význam v spoločenskom vývoji. Títo historici sa väčšinou uspokojujú iba so zhromažďovaním faktov. Výklad týchto faktov je však sociologický, t. j. vyzdvihovanie a zdôrazňovanie náhodných paralel a lákavých jednotlivosť bez ohľadu na zákonitosť spoločenského vývoja. Hlavným znakom súčasnej buržoáznej historiografie je, že síce uznáva mnohostrannosť a zložitosť historických javov, ale že tieto javy chápe metafyzicky, ustrnuto a izolovane. Tak hospodárske javy skúma izolovane od javov sociálnych a kultúrnych alebo naopak. Zdôrazňuje imanentný vývoj jednotlivých historických línií. A tak i pri výskume hospodárskych a sociálnych javov, pri ktorom dochádza buržoázna historiografia často k zaujímavým faktografickým poznatkom, nemožno tvrdiť, že ide o skutočne vedecké poznávanie minulosti.

Cenným poznatkom, ktorý sme si odnášali z Ríma, bolo, že sme sa presvedčili o veľkom vplyve marxizmu na vedu v kapitalistických krajinách. Prejavil sa predovšetkým v tom, že v posledných rokoch vzrástol počet marxistických historikov v Anglicku, Francúzsku a Taliansku. Prejavoval sa, pravda, aj nepriamo. Mnohí buržoázni historici študujú marxizmus-leninizmus a osvojujú si niektoré stránky jeho učenia. Považujú marxizmus za dobrú metódu pri svojej práci, pravda, popri iných metódach. Dnes už uznáva prevažná väčšina významných historikov v kapitalistických štátoch, že je potrebné študovať „základňu“, vývoj výroby, obchodu, daňové registre a pod. pre poznanie sociálnych hnutí, politických ustanovizní a ideí. Nechápu však politické dôsledky tohto poznania. Ako bolo vidieť na kongrese, každý historik sa dnes už stretáva s marxizmom a v nejakej forme sa s ním vyrovnáva. Je zaujímavé, že dnes hospodárske a sociálne dejiny študujú aj cirkevní historici, snažiac sa ich využiť pre podporu katolíckej cirkvi. Dnes už buržoázni historici na západe študujú detailnejšie aj robotnícke hnutie, pravda, najčastejšie sa snažia potom popierať existenciu triednych rozporov a triednych bojov. V tejto situácii má boj o správne chápanie marxizmu iste neobyčajne veľký význam.

Treba však povedať, že na X. kongrese historikov sa v plnej miere neodzrkadlili ešte výsledky bádania historikov v krajinách tábora mieru. Neodzrkadlili sa preto,

že na kongrese sa zúčastnili pomerne nepočtetné delegácie z týchto krajín. Prejavili sa negatívne dôsledky izolácie našej vedy od vedy v kapitalistických krajinách.

Marxistickí historici v kapitalistických štátoch i pokrokoví historici očakávajú veľkú pomoc zo strany sovietskych a ľudovodemokratických historikov v ich boji proti reakčným ideológiám a politickým koncepciám. To si vyžaduje, aby sa historici v tábore mieru oveľa viac ako doteraz zaoberali otázkami historickej vedy v kapitalistických krajinách.

Sovietski historici priznali už na kongrese otvorene a poctivo, prostredníctvom A. Sidorova, že kongres odkryl niektoré ich nedostatky, ktoré sa budú snažiť do budúceho kongresu odstrániť. Za hlavný nedostatok sovietskej historiografie považuje nedostatočné štúdium všeobecných dejín, najmä dejín západnej Európy.

Aj československá delegácia získala na kongrese cenné poučenia. Uvedomila si aj nevyhnutnosť zlepšiť štúdium všeobecných dejín na vysokých školách i podnietiť rozvoj samostatného štúdia rozličných problémov svetových dejín v Historických ústavoch. Bez prehĺbenia znalostí všeobecných dejín nebude sa môcť dosť úspešne rozvíjať ani bádanie v oblasti dejín ČSR. Bude treba aj na Slovensku bojovať proti provincionálnemu chápaniu historickej vedy, ktorú by chceli niektorí obmedziť iba na štúdium dejín Slovenska. Treba poznamenať, že na Slovensku sa v štúdiu všeobecných dejín zvlášť zaostalo. Na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského je vyučovanie úplne neuspokojivé. Kongres ďalej ukázal nevyhnutnosť širšej výmeny publikácií aj s kapitalistickými krajinami. Na kongrese sa bolo možné presvedčiť, že o niektoré otázky slovenských dejín (napr. o Slovenské národné povstanie) existuje v kapitalistických štátoch záujem, ktorý však nemožno uspokojiť, pretože sa doteraz nepreložila žiadna štúdia o Povstaní do niektorého západoeurópskeho jazyka. Bude treba aspoň, aby sa čas od času vydávali najlepšie štúdie zo slovenských dejín v svetových jazykoch.

Úloha delegácií historikov zo Sovietskeho sväzu a z ľudovodemokratických krajín na kongrese bola veľmi ťažká a zodpovedná. Bolo treba postaviť sa proti nesprávnym názorom buržoáznych historikov na najrozličnejšie otázky historickej práce a historického vývoja. Možno povedať, že veľku delegácie krajín tábora mieru splnili úspešne svoje poslanie. Nemecký historik Ritter, ktorý v úvodnom prejave bagatelizoval výsledky historickej vedy vo „východnej Európe“, v záverečnom slove priznal, že sa presvedčil, že sa mýlil a že v Sovietskom sväze a v ľudovodemokratických krajinách sa dosiahli v historickom bádani veľké úspechy.

Účasť historikov krajín tábora mieru na X. kongrese mala i veľký význam politický. Sovietski historici a historici ľudovodemokratických krajín dokumentovali svojou účasťou snahu upevniť spoluprácu medzi vedeckými pracovníkmi na celom svete.